
УДК 908(477.86) «1919/1939»

DOI: 10.31471/2304-7410-2018-6(50)-65-76

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ І КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЄ ЖИТТЯ СЕЛА ПОБЕРЕЖЖЯ В 1919-1939 рр.

Є. І. Крижанівський, Р. Б. Пуйда

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу;

Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15;

e-mail: rector@nung.edu.ua; e-mail: Puyda@ukr.net

Вивчаються особливості культурно-освітнього і соціально-економічного життя мешканців села Побережжя у міжвоєнний період (1919-1939 рр.) як типового для Східної Галичини населеного пункту в сільській місцевості. Висвітлено соціальні умови проживання місцевого населення, які прямо залежали від розмірів земельного наділу. З'ясовано, що основними векторами економічної діяльності у Побережжі були сільське господарство та дрібні промисли, пов'язані з обробкою сільськогосподарської сировини і природних матеріалів. Ефективність цієї діяльності полягала у якісній самоорганізації селян у кооперативному русі. Проаналізовано стан освіти в селі та боротьбу побережан за українську мову навчання і збереження національно-культурної свідомості, вагоме місце в якій відводилося громадським товариствам «Рідна Школа», «Просвіта», «Луг» і «Сокіл». Досліджено, що власну військово-патріотичну організацію «Союз Польських Стрільців» утримували в Побережжі й місцеві поляки.

Ключові слова: *Побережжя, Східна Галичина, парцеляція, кооперація, асиміляція, «Рідна Школа», «Просвіта».*

У 1975 р. французький історик Е. Ле Руа Ладюрі прикладом своєї монографії «Монтайю, окситанське село (1294-1324)» [30] яскраво проілюстрував, що глибоко і прискіпливо досліджена історія одного населеного пункту може стати ключем до розуміння специфіки життя цілого регіону в певну епоху. Власне в цьому й полягає значущість історичного краєзнавства, яке через конкретні локальні прояви окремих явищ і процесів дає змогу зробити висновки про загальні тенденції, притаманні країні, складовою якої є досліджувана територія, в минулому. З такої точки зору стає цікавим вивчення історії села Побережжя (Тисменицький р-н, Івано-Франківська обл.) у міжвоєнний період, на прикладі якої можна з'ясувати факти, характерні для всієї сільської місцевості Східної Галичини в умовах польської окупації. Актуальність зазначеної проблеми зростає з огляду на те, що й досі не здійснено комплексного монографічного дослідження, присвяченого історії згаданого населеного пункту. Тому дана стаття, метою якої є вивчення особливостей культур-

но-освітнього і соціально-економічного життя мешканців села Побережжя у 1919-1939 рр., може стати в нагоді майбутнім укладачам відповідного літопису.

Будь-яке історичне дослідження повинне розпочинатися із детального вивчення джерел. У випадку Побережжя це завдання вагомо спрощує наукова розвідка авторського колективу Івано-Франківського національного технічного університету Нафти і Газу академіка Крижанівського Є. І., проф. Мойсишина В. М., Руско Н. М. [28], яка простежує джерельну базу основних етапів політичного, соціально-економічного і культурного життя населеного пункту, розглядаючи як археологічні знахідки на території села, так і основні писемні пам'ятки про нього. Зокрема при вивченні міжвоєнного періоду автори радять спиратися на шематизми Станиславівської греко-католицької єпархії [42-44] та «Księgę adresową Polski» [46]. Один з авторів згаданої праці, В. Мойшин, вже одноосібно проаналізував діяльність місцевих осередків українських культурно-громадських товариств, які функціонували у Побережжі в другій половині XIX – першій третині XX ст. [34]. Цю працю, в свою чергу, доповнює стаття Г. Лончиної, присвячена історії сільських читалень товариства «Просвіта» [31]. Цікаво, що під час її написання автор використовувала виключно усні джерела – розповіді старожилів. Однак для відображення повної картини культурного і соціального життя села Побережжя в міжвоєнний період згаданих наукових робіт недостатньо, оскільки вони не враховують громадської активності представників національних меншин і практично зовсім не відображають освітні та соціально-економічні аспекти.

Зважаючи на перелічені вище «білі плями» в історіописанні села і відповідно до мети даної статті формулюємо наступні завдання: висвітлити соціальні умови, в яких проживало населення Побережжя протягом міжвоєнного періоду; з'ясувати основні вектори його економічної діяльності; проаналізувати стан освіти в селі і її вплив на культурне життя; розширити відомості про громадські організації та товариства, які існували тут в період з 1919 по 1939 рр.

Поразка українських національно-визвольних змагань на західно-українських землях спровокувала повну окупацію Польщею території Східної Галичини вже до середини липня 1919 р. Дозвіл на такі дії Найвища Рада Паризької мирної конференції надала ще 25 червня 1919 р., щоправда, визначивши їх тимчасовими [36, с. 112]. Натомість поляки, які, за словами В. Виздрика, вважали цю землю своєю, про будь-яку автономію краю не бажали й чути, тому відразу ж заходилися впроваджувати тут власну централізовану адміністрацію [1, с. 158]. Польські політики абсолютно нехтували прагнення місцевого українського населення і його право на самовизначення, що породжувало впродовж всього міжвоєнного періоду певну напруженість у взаєминах між суспільством і владою. Це взаємне несприйняття було помітне практично в усіх сферах

життя політичного, соціального, економічного та культурно-освітнього в містах, містечках і селах Західної України, у тому числі й в Побережжі. При цьому особистісні відносини між односельцями, які відносилися до різних національностей, були добросусідськими. Взаємна недовіра, часом і ворожнеча поширювалися не по горизонталі, а по вертикалі.

Прикладом такої вертикальної ненависті стало жорстоке вбивство навесні 1920 р. польськими жандармами поблизу Єзуполя двох побережан Івана Біляна і Стаха Матія, які свого часу були стрільцями Української Галицької Армії [33, с. 45]. Винних у злочині покарано не було. Натомість підозрюваних у розстрілі польського військового патруля з 18-го піхотного полку, цілком ймовірно здійсненого вояками Гуцульського куреня УГА в червні 1919 р., під час українсько-польської війни, на березі Дністра біля Побережжя, державна поліція розшукувала ще у 1937 р. [15, арк. 62].

Зі статистичних матеріалів Другої Речі Посполитої довідуємося, що село Побережжя протягом міжвоєнного періоду входило до складу Станиславівського повіту однойменного воєводства. Спершу воно разом із присілком Бранівка складало осібну сільську гміну [47, s. 17]. Але вже з 1 січня 1934 р., внаслідок реформи місцевого самоврядування, ухваленої в 1933 р., Побережжя, Козина, Ганнусівка, Пітрич і Сілець увійшли до нової гміни із центром в Єзуполі [49, s. 1135]. Це утворення чимось нагадувало сучасні об'єднані територіальні громади.

За даними перепису 1921 р. в селі знаходився 481 житловий будинок і проживало 2157 осіб [48, s. 82]. Цікаво, що дані одного перепису в різних виданнях суттєво різняться між собою. «Skorowidz miejscowosci Rzeczypospolitej Polskiej» містить інформацію про 442 будинки і 2074 мешканців [47, s. 17]. Насамперед в очі кидаються надто малі показники щодо присілку Бранівка – 2 будинки і 5 осіб, що свідчать про очевидну помилку укладачів довідника. Згідно даних шематизму Станиславівської єпархії на території Бранівки у 1930 р. проживало 628 осіб греко-католицького визнання, без врахування іновірців. Така кількість осіб не могла заселитися і розбудуватися протягом неповного десятиліття так, щоб це залишилося непомітним для офіційної документації. Тим часом в архівних документах нема жодних відомостей про ведення колонізаційної діяльності в таких масштабах. Тим більше, що в тому ж 1930 р. у Побережжі мешкало 1880 греко-католиків, а загалом в гміні проживало ще 93 римо-католики і 80 іудеїв [43, с. 56]. Шляхом нескладних математичних підрахунків отримуємо відомості про 2681 мешканця села станом на 1930-й рік. Тобто у порівнянні з 1921 р. кількість мешканців села зросла на 524 особи. Ці цифри знаходять своє логічне пояснення як в природному прирості населення в часі міжвоєнного спокою та міграційних процесах, так і в ігноруванні деякими селянами перепису 1921 р., до якого їх закликали українські політики і, врешті, здоровий глузд. Пам'ять про побори чоловіків до війська і численні реквізиції майна на по-

треби армії лякала селян, змушуючи їх всілякими способами уникати занесення даних про себе в офіційні папери.

В наступні десятиліття кількість жителів залишалася більш-менш сталою і в 1938 р. становила 2684 особи. Тут далися взнаки спад народжуваності і еміграція мешканців. До прикладу, наприкінці 1938 р. в селі залишилося тільки 20 євреїв з 80, решта емігрувало в передчутті близької воєнної трагедії, або ж не витримавши конкуренції зі зростаючими потугами української кооперації [44, с. 63-64]. Трохи інші дані знаходимо у В. Кубійовича, який станом на 1 січня 1939 р. нарахував у Побережжі 2500 мешканців, серед яких історик виділяє 2350 українців, 30 євреїв, 20 поляків і 100 так званих «латинників» – віруючих римокатолицької церкви, які в побуті спілкувалися українською мовою [29, с. 84]. Проблема самоідентифікації останніх як поляків чи українців залишається невизначеною і, на думку О. Павлишина, потребує ґрунтовніших студій [35, с. 209-210]. Не варто відкидати також можливості проживання в селі й поляків, що відносилися до греко-католицького обряду. Попри це, на основі аналізу навіть таких недосконалих джерел, як польські переписи населення та шематизми греко-католицької єпархії, можна стверджувати, що серед мешканців Побережжя переважали українці. Цей фактор мав визначальний вплив на перебіг соціально-економічного і культурно-освітнього життя в селі протягом 1919-1939 рр.

Соціально-економічне становище Побережжя міжвоєнного періоду в цілому було типовим для середньостатистичного галицького села. Важко не погодитися із тезою Н. Коростіль, яка стверджує, що в цей час «Східна Галичина залишалася переважно аграрним соціумом із незначним накопиченням капіталу, слабо розвинутою торгівлею, низьким рівнем урбанізації, надлишком робочої сили» [26, с. 15]. Свої висновки дослідниця обґрунтовує аналізом того ж таки перепису населення за 1921 р., з якого випливає, що 76,3 % населення Західної України працювало у сільськогосподарській сфері в той час, коли частка задіяних в промисловості, ремеслі, торгівлі чи транспортній галузі складала всього 15,7 %. Решту 8 % складали державні службовці, медики, представники інтелектуальної праці, духовенство тощо. Іншою особливістю регіону, про яку згадує Н. Коростіль, був надмір малоземельних і безземельних селян: на початку 1920-х рр. на західноукраїнських землях існувало 48,4 % так званих «карликових» господарств (до 2 га), а ще 32,6 % належали до дрібних (не більше 3-5 га) [27, с. 45].

Земельний фонд села Побережжя в 1919–1939 рр. поділявся між поміщицьким землеволодінням, сільською громадою, церквою і, власне, селянами. У 1920-х рр. двірським маєтком в понад 300 га у Побережжі володів граф Владислав Дзедушицький, відомий польський політичний діяч і засновник розплідника арабських скакунів у Єзуполі [45; 46, s. 1546]. Формально поміщицею у цьому селі вважалася його дружина Єва. Парафії греко-католицького храму Воскресіння Христового, в яко-

сті дотації для пароха, у 1925 р. належало більше 30 га поля і городу, майже 9 га лук, 5,5 га пасовища і 7 га лісу [42, с. 65]. Селянські земельні наділи були набагато скромнішими: в середньому 2-3 морги поля (1 морг = 0,56 га) на сім'ю з 4-5 осіб [13, арк. 38-42]. В загальному користуванні громади було 8 пасовиськ, 3 з яких були для платного випасу худоби. За рахунок цього з'являлися кошти для різноманітних громадських потреб. Громаді також належали деякі луки і частина лісу [32, с. 10-11].

Дещо покращила ситуацію малоземельного селянства аграрна політика влади Другої Речі Посполитої. В міжвоєнний час сейм ухвалив цілий ряд законів, які визначали порядок перерозподілу земельних володінь – парцеляції. М. Гладун припускає, що польський уряд приділяв значну увагу парцеляції, оскільки за її допомогою вирішував проблеми як земельного голоду селян, так і безпорадності великих землевласників, які не могли самостійно відновити зруйновані війною фільварки [2, с. 162]. Окрім благих намірів влада переслідувала і цілком практичний інтерес – збільшити свою присутність в окупованому краю шляхом його колонізації польськими селянами, яким надавалися пільги і кредити на купівлю парцелів [38, с. 4-5]. Економічно слабші українські організації не могли конкурувати з державою і допомагати власному селянству, що провокувало нову хвилю еміграції.

Парцеляція і трудова міграція в селі Побережжя мала свої особливості, про які згадує у мемуарах Т. Мацьків. «До того, що побережани не емігрували для сталого проживання, причинилось у великій мірі теж марнотратне господарювання гр. Войтіха Дідушицького між двома війнами. Той нащадок спольщеного українського роду Дідухів любив гулянки і прогуляв дослівно весь величезний маєток, який одідичив по батькові» [32, с. 11]. Станом на 1 квітня 1933 р. Владислав Дзедушицький мав заборгованість через несплату державних податків у розмірі 9849 злотих і 28 грош [10, арк. 16]. Ще більш вражаючою була сума боргу Єви Дзедушицької перед Земським Кредитним Товариством у Львові – 13650 американських доларів [13, арк. 4 зв]. Борги змусили подружжя вдатися до парцеляції орних земель у Побережжі.

Ціна за парцель (0,57 га) була доволі високою – 1000 злотих, тож селяни, як правило, скуповували невеликі земельні ділянки від ½ до 2 моргів [13, арк. 8-10]. Кошти для купівлі землі місцеві мешканці здобували в тимчасовій трудовій еміграції, вирушаючи у Німеччину чи країни Америки. В. Дзедушицький, використовуючи власні зв'язки у воеводському управлінні, радо сприяв корінним жителям в купівлі земель, оскільки вони платили більше, ніж польські переселенці. Заробити гроші можна було й працюючи в поміщицькому фільварку. Навіть після продажу частини земель у 1935 р. Дзедушицькі продовжували володіти чималим майном у Побережжі: 98 га орних земель, 125 га лісу, по 16 га лук і пасовиськ та 9 га земельних неужитків [32, с. 11; 9, арк. 14].

У своїх господарствах селяни вирощували пшеницю і жито, які можна було вигідно продати, а також ячмінь, гречку, овес, просо та го-

родину для власних потреб. З технічних культур культивували льон і коноплі для виготовлення полотна. [32, с. 12]. Займалися тваринництвом. За даними перепису 1921 р. у власності побережан перебувало 647 голів великої рогатої худоби, 361 кінь, 161 свиня і 12 овець [48, с. 82]. Коні використовувалися для обробітку землі, а продукти тваринництва, як і птахівництва, здебільшого продавалися.

Розвивалась в Побережжі і своєрідна промисловість. Вона складалася з невеликих підприємств кустарного типу, пов'язаних з переробкою сільськогосподарської сировини і місцевих природних матеріалів. У 1920 р. Арон і Леон Лесінги відбудували знищений під час Першої світової війни водяний млин, до якого звозили збіжжя з усієї околиці [12, арк. 2]. Глинисті береги Дністра і вапнякові скелі понад гирлом Бистриці використовувалися для виробництва різноманітних будівельних матеріалів, тож в селі діяло сімейне підприємство М. Тихонюка з виготовлення покрівельної черепиці. У 1930-х рр. в Побережжі містилася фабрика виробів з гіпсу, на якій працювало 12 робітників. Були в селі й свої дрібні ремісники: шевці, столярі, колісники, кравець і коваль [46, с. 1546; 22, арк. 25]. Протягом 1920-х рр. декілька заможних господарів заклали в селі приватні молочарні. Першим молочарню відкрив Гринь Лецишин в 1924 р. Йому належало 20 корів, які продукували 12000 літрів молока із трьохвідсотковим вмістом жирів на рік. Наступного року з'явилася молочарня Дмитра Вовка, яка давала 6475 літрів молока від 15 корів. У 1927 р. власну молочарню, повністю ідентичну параметрам закладу Лецишина, заклав Олекса Королик [8, арк. 2-3; 7, арк. 34 зв].

Однак заможних селян, здатних успішно вести власний бізнес в умовах ринкових відносин, у Побережжі в 1919-1939 рр. не було багато. Переважній більшості місцевих мешканців, зайнятих в сільському господарстві, зароблених коштів заледве вистачало для існування, а ще ж треба було платити нестерпні податки. Порятунком в цій ситуації не тільки для селян Побережжя, а й усієї Східної Галичини став український кооперативний рух.

Справжнім лідером соціально-економічних і культурно-просвітніх ініціатив у Побережжі був місцевий греко-католицький священник о. Олексій Шараневич, який став парохом села у 1922 р. [25, арк. 167]. Проукраїнські погляди і соціальна активність отця не залишилися непоміченими польською владою. Священник постійно перебував у полі зору поліції, яка підозрювала його у зв'язках з нелегальною Українською Військовою Організацією, а пізніше – з Організацією Українських Націоналістів, тож не дивно, що час від часу в домі священника відбувалися обшуки [17, арк. 106; 39, с. 3]. Саме О. Шараневичу завдячує своїм повосенним відновленням поберезька філія товариства «Сільський Господар», установчі збори якої відбулися 16 травня 1929 р. Першими членами «Сільського Господаря», окрім О. Шараневича стали ще 9 селян з активною громадською позицією: Василь Куш, Михайло Лецишин,

---

Дмитро і Микола Вовки, Стах Білян, Семен Мороз, Михайло Качан, Василь Пуйда, Олекса Королик [5, арк. 350].

Напрямки діяльності товариства були доволі широкими. Його активісти проводили своєрідні тренінги для селян, навчаючи ефективних способів ведення господарства. Певний час при товаристві навіть діяла власна молочарня, завдяки зусиллям його багатолітнього голови О. Королика. Але основна функція «Сільського Господаря» полягала у наданні в оренду необхідних сільськогосподарських знарядь і техніки членам товариства та простим селянам за прийнятними для них цінами. Станом на 1934 р. було вже 40 осіб, які платили членські внески [19, арк. 72; 34, с. 243].

Ще одним успішним кооперативним проектом, зреалізованим в Побережжі за ініціативи того ж таки О. Шараневича, стала Районова кооперативна молочарня «Маслосоюзу», закладена 19 червня 1929 р. У 1930-х рр. вона налічувала 200 членів, які здавали молоко корів за вигідними цінами. Поберезька кооперація постачала молочні продукти до Повітового союзу молочарень в Станиславові і, навіть, до головного штабу «Маслосоюзу» у Львові. Деякі продукти продавалися не тільки на території Галичини і Польщі, а за кордоном [17, арк. 105-106; 32, с. 18-19].

Позитивну динаміку розвитку економічних відносин в Побережжі між двома світовими війнами прекрасно ілюструє той факт, що в селі співіснувало одразу дві ощадно-позичкові каси – «Взаємна Поміч» і «Каса Стефчика». Своєрідна конкуренція між ними спрощувала для селян процедуру отримання дешевих кредитів, а також практично повністю виключала можливість визиску місцевого населення лихварями. Більше того, «Каса Стефчика», яка задумувалася як спосіб узалежнити українських селян від польського впливу, завдяки зусиллям свого голови О. Шараневича стала справжнім оплотом українськості у Побережжі. З часу її заснування в 1923 р. і до 1933 р. каса розрослася до 374 членів, усі без винятку були українцями і прихильниками Українського Національно-Демократичного Об'єднання [21, арк. 25].

Що ж до «Взаємної помочі», то вона в Побережжі пройшла шлях від суто кредитного кооперативу до споживчої спілки. Товариство добре себе зарекомендувало у довоєнний період, тож у 1927 р., з ініціативи господарів Стефана Запухляка і Василя Кокорудза, відновило свою діяльність. У 1934 р. воно вже налічувало 290 членів, об'єднуючи кілька кооперативних магазинів, створених на противагу єврейським крамницям [17, арк. 107]. Цей факт не влаштовував ні конкурентів, які писали доноси, ні польську владу, яка боялася посилення українського кооперативного руху, тому торгівельні точки спілки піддавалися численним перевіркам. Одна з таких ревізій у 1935 р. так нічого й не виявила [11, арк. 121]. Т. Мацьків пригадує, що споживчий кооператив розбудував у Побережжі 11 своїх крамниць і зовсім витіснив єврейську торгівлю з села [32, с. 19]. Але все ж з 1936 р. «Власна Поміч» у Побережжі стала занепа-

дати через те, що її керівництво стало засновником місцевого осередку евангелістів. У товаристві залишилося всього 20 членів, решта селян перейшла до «Каси Стефчика» чи інших споживчих кооперативів [11, арк. 123].

Після окупації Східної Галичини в 1919 р. влада Другої Речі Посполитої розгорнула широкомасштабну політику асиміляції місцевого українського населення, оголосивши польську мову державною і реформуючи галузь освіти відповідно до своїх потреб. З 1924 р. основним типом шкіл стають двомовні, або ж утраквістичні школи. На практиці це означало, що навчання майже всіх основних шкільних предметів велось польською мовою, за винятком хіба що уроків української мови і релігії. Відверто дискримінаційна політика влади несла в собі загрозу не тільки соціально-економічному, а й культурно-освітньому розвитку українців [37, с. 26-27]. Приклад села Побережжя демонструє, що чимала частка українського селянства, очолюваного місцевими національно свідомими лідерами, не тільки усвідомлювала цю загрозу, а й пробувала їй протистояти через утворення громадських культурно-просвітницьких організацій.

Гостро турбувало селян Побережжя питання освіти їхніх дітей. По закінченню війни і до 1925 р. в селі діяла спершу двокласна, а пізніше чотирьохкласна школа з українською мовою викладання. Але з вересня 1925 р. у відповідності до польського законодавства школа стала утраквістичною, оскільки на підтримку державної мови висловилися опікуни 30 дітей проти 125 прихильників навчання українською. Перехід мав відбутися швидше, але у 1924 р. місцевій шкільній раді вдалося виграти трохи часу через брак коштів на утримання польського класу [42, с. 65; 23, арк. 30; 24, арк. 10-12]. Боротьба за можливість здобувати знання рідною мовою в Побережжі велася практично до 1939 р. Від 10 травня 1931 р. вона набула більш організованих форм, оскільки в цей день у Побережжі заснували філію знаного на західноукраїнських землях товариства «Рідна Школа», першим очільником якої став Василь Кокорудз [4, арк. 86; 34, с. 243].

У 1932 р. члени поберезької «Рідної Школи» провели черговий збір заяв про переведення школи на українську мову, отримавши підписи від 209 батьків 304 дітей шкільного віку. Однак Повітова Шкільна Рада відхилила заяву про скасування утраквізму, вмотивувавши відмову розпорядженням президента Речі Посполитої від 29 листопада 1930 р., згідно з яким мову навчання дозволялося змінити не швидше, аніж через 7 років з часу останнього рішення з приводу мови. Для Побережжя Кураторіум Львівського шкільного округу прийняв таке рішення у 1928 р., коли школа стала шестикласною. Тому ліквідація утраквізму могла відбутися лише в 1935/36 навчальному році [23, арк. 42, 48]. Однак виконувати вимоги громади влада не збиралася зовсім, оскільки планувала до кінця 1930-х рр. повністю перевести школи на польську мову. Зневірившись у вирішенні проблемного питання мирним шляхом, в ніч на 1 вересня 1936 р. кілька членів «Рідної Школи» поквиталися з систе-

мою, вибивши шибки у вікнах директора школи в Побережжі Міхала Смескєвіча і вчительки Яніни Моциньської, найбільш запеклих прихильників шкільної асиміляції [16, арк. 1]. «Рідна Школа» опікувалася і дошкільною освітою. У 1936 р. в селі запрацював дитячий садок, розрахований на 40 дітей, під керівництвом Марії Гриньків [14, арк. 146].

Вагоме місце в культурно-просвітньому житті селян Побережжя між двома світовими війнами займало товариство «Просвіта». Як свідчить Т. Мацьків, «Не дивно, бо в ній працювали: згадуваний вже о. О. Шараневич, місцеві вчителі-українці, місцеві студенти університету, а навіть гімназійні учні» [32, с. 18]. Цікаво, що більш активними в культурному житті були мешканці присілку Бранівка, де зусиллями священика «Просвіта» відновила свою діяльність вже 8 липня 1924 р. В самому Побережжі філія товариства виникла на рік пізніше, у 1925 р., але до 1933 р. налічувала вже 129 членів [3, арк. 34; 18, арк. 210]. У 1927 р. в Бранівці було збудовано новий будинок «Просвіти» з театральною залом і кооперативною крамницею, який швидко став осередком культурного життя села [41, с. 3]. Розглядати більш детально діяльність побережських філій «Просвіти» у даній статті, на мою думку, не потрібно, оскільки цій проблемі присвячені наукові розвідки В. Мойшишина та Г. Лончиної [34, 31].

В міжвоєнний період у Побережжі діяли популярні серед молоді Східної Галичини спортивні товариства. 21 січня 1927 р. в селі відбулися установчі збори руханкового протипожежного товариства «Луг», яке очолив Василь Пуйда [34, с. 242-243]. У 1932 р. Побережжя збагатилося ще й патріотичним тіловиховним товариством «Сокіл» [31, с. 246]. Членство в цих товариствах сприяло не тільки розвитку тіла й духу, а й соціальної та національної комунікації між молоддю різних місцевостей під час з'їздів, змагань та фестивалів сокільського і лугового рухів. Так, на окружному сокольському святі, що відбувалося в Побережжі 7 серпня 1932 р., були присутні майже 5000 осіб. Безпосередню участь у фестивалі взяло 150 членів «Сокола» (як чоловіків, так і жінок) з Побережжя, а також «соколи» та «сокілки» з Єзуполя, Маріямполя, Тязева, Ганусівки, Сільця, Ямниці, Стриганців і сокільський хор з Блюдник [40, с. 3].

Польський уряд чудово розумів, що діяльність українських культурно-просвітницьких товариств загрожує його державній політиці щодо національних меншин, а тому відшукував різноманітні приводи для ліквідації тих чи інших осередків. Натомість польські патріотичні товариства отримували широку підтримку влади. Одним з таких був «Союз Польських Стрільців», місцевий відділ якого заклали у Побережжі 26 червня 1932 р. Еміль Шаєр і Юзеф Васович. Товариство, членами якого було 20 осіб, мало яскраво виражений парамілітарний характер, проводило військові вишколи і повністю схвалювало державну політику [20, арк. 38]. Фактів, які б свідчили на користь існування у 1919-1939 рр. в Побережжі яких-небудь єврейських культурно-просвітніх чи соціально-економічних організацій, віднайти не вдалося. Вочевидь, центром культурного життя євреїв виступав осередок гміни в Єзуполі [6, арк. 59].

Підсумовуючи викладений вище матеріал, варто зазначити, що соціально-економічне і культурно-освітнє життя Побережжя в 1919-1939 рр. мало як загальні для всієї Східної Галичини риси, так і певні локальні особливості. Хоча місцеві селяни теж страждали від малоземелля, податків і трудової еміграції, особисті якості власника поберезького маєтку дозволяли їм відносно легко набувати земельні парцелі навіть в умовах жорсткої колонізації краю. Розвиненість сільської кооперації, кількість спілок та масовість членства в них свідчать про розуміння побережанами принципів економічної стратегії і планування. Згуртованість в соціально-побутовому вимірі, завдяки лідерським якостям окремих мешканців, переносилася і на культурно-освітню сферу. Вона втілилася у заснуванні товариств «Рідна Школа», «Просвіта», «Сокіл» та «Луг», основним завданням яких була боротьба з державною асиміляцією та збереження таким чином національної самобутності і автентичного обличчя села. Зазначена мета досягалася через навчання і виховання молодшого покоління в дусі українських традицій.

Література

1. Виздрик В.С., 2014. 'Встановлення польської адміністрації в Галичині на початку 20-х років ХХ століття', Грані. Науково-теоретичний альманах, № 8 (112), с. 157–163.
2. Гладун М.Ю., 2014. 'Проведення парцеляції в Східній Галичині міжвоєнного періоду', Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Гуманітарні науки, Вип. 12, с.161–170.
3. 'Державний архів Івано-Франківської області', Ф. 2, Оп. 3, Спр. 99.
4. Там само, Ф. 2, Оп. 3, Спр. 190.
5. Там само, Ф. 2, Оп. 3, Спр. 262.
6. Там само, Ф. 2, Оп. 6, Спр. 446.
7. Там само, Ф. 2, Оп. 9, Спр. 241.
8. Там само, Ф. 2, Оп. 9, Спр. 242.
9. Там само, Ф. 2, Оп. 13, Спр. 615.
10. Там само, Ф. 2, Оп. 14, Спр. 54.
11. Там само, Ф. 6, Оп. 1, Спр. 74.
12. Там само, Ф. 6, Оп. 2, Спр. 29.
13. Там само, Ф. 6, Оп. 4, Спр. 12.
14. Там само, Ф. 68, Оп. 2, Спр. 376.
15. Там само, Ф. 69, Оп. 1, Спр. 79.
16. Там само, Ф. 69, Оп. 1, Спр. 572.
17. Там само, Ф. 69, Оп. 1, Спр. 972.
18. Там само, Ф. 69, Оп. 1, Спр. 975.
19. Там само, Ф. 69, Оп. 1, Спр. 979.
20. Там само, Ф. 69, Оп. 1, Спр. 985.
21. Там само, Ф. 69, Оп. 1, Спр. 989.
22. Там само, Ф. 263, Оп. 1, Спр. 695.
23. Там само, Ф. 269, Оп. 1, Спр. 514.

-
24. Там само, Ф. 270, Оп. 1, Спр. 335.
  25. Там само, Ф. 504, Оп. 1, Спр. 330.
  26. Коростіль Н.Ж., 2008. 'Економічна та соціокультурна сфера українського села у Східній Галичині (1919-1939 рр.)': Автореферат дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02, Ужгород: Ужгородський національний університет, 25 с.
  27. Коростіль Н., 2007. 'Соціальне становище українських аграріїв Східної Галичини у 20-30-ті рр. ХХ ст.', Проблеми історії України: факти, судження, пошуки, Вип. 16 (2), с. 44-51.
  28. Крижанівський Є.І., Мойсишин В.М., Руско Н.М., 2016. 'Про археологічні дані та писемні джерела з історії села Побережжя', Прикарпатський вісник НТШ. Думка, № 3 (35), с. 226-243.
  29. Кубійович В., 1983. 'Етнічні групи південнозахідної України (Галичини) на 1.1.1939. Національна статистика Галичини', Вісбаден, 207 с.
  30. Ле Руа Ладюри Э., 2001. 'Монтайю, окситанская деревня (1294-1324)'. Перевод с французского В.А. Бабинцев, Я.Ю. Старцев, Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 544 с.
  31. Лончина Г.Я., 2017. 'З історії товариства «Просвіта» села Побережжя', Прикарпатський вісник НТШ. Думка, № 5-6 (41-42), с. 245-255.
  32. Мацьків Т., 1963. 'З-над Дністра на канадські прерії. Мій життєвий шлях', Едмонтон: Українські Вісті, 207 с.
  33. Мегас О., 1920. 'Трагедія Галицької України: матеріали про польську інвазію, польські варварства і польську окупацію Східної Галичини за кроваві роки: 1918, 1919 і 1920', Вінніпег: Канадійський Фармер, 253 с.
  34. Мойсишин В.М., 2017. 'Осередки культурно-громадських товариств, що діяли в Побережжі до вересня 1939 року', Прикарпатський вісник НТШ. Думка, № 5-6 (41-42), с. 238-244.
  35. Павлишин О., 2014. 'Дилема ідентичности, або історія про те, як «латинники» (не) стали українцями/поляками (Галичина, середина ХІХ – перша половина ХХ ст.)', Україна Модерна, Ч. 21, с. 179-218.
  36. Павлюк О.В., 1997. 'Радянофільство Є.Петрушевича: переконання чи вимушеність?', Український історичний журнал, № 3, с. 109-118.
  37. Панфілова Т.О., 2014. 'Культурно-просвітні та молодіжно-спортивні товариства й організації Західної України (20-30-і роки ХХ століття)', Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія», Вип. 2 (33), с. 26-34.
  38. 'Польська колонізація Східної Галичини', 1921, Відень: Адрія, 25 с.
  39. 'Ревізії', 1928, Діло, 2 жовтня, с. 3.
  40. 'Сокільські свята', 1932, Діло, 4 вересня, с. 3.
  41. Харитон В., 1993. 'До 125-річчя Просвіти', Вперед, 4 грудня, с. 3.
  42. 'Шематизм всего клира греко-католицької Епархії Станиславівської на рік Божий 1925', 1925, Станиславів: Накладом клира Епархіяльного, 325 с.
  43. 'Шематизм всего клира греко-католицької Епархії Станиславівської на рік Божий 1930', 1930, Станиславів: Накладом клира Епархіяльного, 194 с.
  44. 'Шематизм всего клира греко-католицької Епархії Станиславівської на рік Божий 1938', 1938, Станиславів: Накладом клира Епархіяльного, 216 с.
-

-
45. Biblioteka Sejmowa, 2015. 'Dzieduszycki Władysław (1875–1940)'. [online] Доступно: https://bs.sejm.gov.pl/F?func=find-b&request=000000369&find_code=SYS&local_base=ARS10.
46. 'Księga adresowa Polski', 1927, Bydgoszcz: Zakłady Graficzne «Biblioteka Polska», 2779 s.
47. 'Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej', 1923, T. XIV, Warszawa: Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej, 30 s.
48. 'Spis ludności i zwierząt gospodarskich z dnia 30 września 1921 roku', 1923, Warszawa: Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej, 312 s.
49. 'Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 14 lipca 1934 r. o podziale powiatu stanisławowskiego w województwie stanisławowskim na gminy wiejskie', 1934, Dziennik Ustaw, nr 64, s. 1134-1135.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 27.12.2018 р.
Рекомендовано до друку д. іст. н., професором Мандриком Я.І.,
д. іст. н., професором Марчуком В.В.*

SOCIO-ECONOMIC AND CULTURAL-EDUCATIONAL LIFE OF THE POBEREZHZIA VILLAGE IN 1919-1939

Ye. I. Kryshanivsky, R. B. Puyda

*Ivano-Frankivsk national technical university of oil and gas;
Ivano-Frankivsk, Carpathians str., 15;
e-mail: rector@nung.edu.ua; e-mail: Puyda@ukr.net*

The article deals with the problems of the Poberezhia village inhabitants' cultural, educational and socioeconomic life as the typical countryside settlement of the Eastern Galicia of the interwar period (1919–1939). The social conditions of the local population residence were highlighted. They depended directly on the size of the land allotment. It was found that the agriculture and small industries related to the processing of agricultural raw materials and natural materials were the main vectors of economic activity in the Poberezhia village. The effectiveness of this activity consisted in the qualitative peasants' self-organization for the cooperative movement. The situation of education in the village and the struggle of Poberezhia inhabitants for the Ukrainian language of education and a national-cultural consciousness preservation, where the important place was given to such public associations as «Ridna Shkola», «Prosvita», «Luh» and «Sokil», were analyzed. It was investigated that the local military-patriotic organization «Polski Związek Strzelecki» was provided by Poberezhia Polish community.

Key words: *Poberezhia village, the Eastern Galicia, parceling, cooperation, assimilation, «Ridna Shkola», «Prosvita».*